

Tone Zorn

ODMEVI KULTURNE AVTONOMIJE ZA KOROŠKE SLOVENCE
V GLASILU ZVEZE NARODNOSTNIH MANJŠIN NEMČIJE (1925—1929)

I.

Med osrednja vprašanja manjšinskega varstva na avstrijskem Koroškem v letih 1926—1930 spada še zlasti zamisel o posebni kulturni avtonomiji za tamkajšnjo slovensko skupnost. O problematiki tega vprašanja je bilo že marsikaj zapisano; med opozorili najdemo tudi trditev, da je prišel predlog koroškega modela kulturne avtonomije iz Prusije.¹ Ob tem pa je značilno dejstvo, da so morebitno kulturno avtonomijo zavrnila tako manjšine, živeče v Prusiji (naj omenimo le tamkajšnje Dance) kot tudi manjšine, vključene v Zvezo narodnostnih manjšin Nemčije.

Kot je znano, je nastala zamisel o ureditvi manjšinskega vprašanja s pomočjo kulturne avtonomije leta 1925 na Estonskem, odmevala pa je tudi na prvem Kongresu evropskih narodnosti (manjšin) v Ženevi tega leta. Razumljivo je, da je našla zamisel svoj odmev tudi v glasilu Zveze narodnostnih manjšin Nemčije.² List jo je vrednotil kot »vmesno rešitev«, pogojeno z dejstvom, da do mednarodne rešitve manjšinskega vprašanja še dolgo ne bo prišlo. Značilno je, da je list že v tem času dal kritični pogled na načrtovani manjšinam namenjeni »narodni kataster« z opozorilom, da ta »malo ali pa sploh ne odgovarja interesom manjšin«, sicer pa je zaenkrat ocenjeval kulturno avtonomijo kot »posebno upoštevanja vreden korak k politični ureditvi evropskih manjšinskih problemov«. List je pisal, da je estonski vzgled vendarle mnogo boljši kot manjšinska praksa ostalih evropskih držav. Še posebej zanimivo pa je mnenje, da bodo imeli največjo korist od estonske manjšinske ureditve tamkajšnji Nemci. Ob kritičnem pogledu na narodni kataster,³ ustanovo, ki bi omogočala manjšinsko zaščito le tistim pripadnikom manjšine, ki bi se vanj vpisali, je vsekakor podčrtati, da bi bilo treba pri določitvi območja kulturne avtonomije upoštevati tudi objektivne znake pripadnosti k manjšini in ne le subjektivno izjavo posameznika.⁴

Predvsem pa je zamisel o kulturni avtonomiji našla enega preizkusnih kamnov na že omenjenih ženevskih manjšinskih kongresih.⁵ Ob tem se je kmalu izvedelo, da so imele manjšine, ki so zagovarjale tako avtonomijo (v »do sedaj znani obliki«) pri tem tudi zakrite cilje, namreč odpravo obstoječega »meddržavnega statusa quo«, ali drugače rečeno: takšno ali drugačno spremembo veljavnih evropskih meja; zagovornice takih sprememb pa so bile po

¹ Zgodovinski časopis, 1976, 369—371.

² Kulturwille (od leta 1926 dalje Kulturwehr), št. 3, 1925, 107—116; št. 5/6, 1925, 227.

³ Več o tem: Tone Zorn, K problematiki kulturne avtonomije za koroške Slovence v dvajsetih letih, Slovenski vestnik, Celovec, 2. april 1976, št. 14 — 9. april 1976, št. 15 in tam cit. lit.

⁴ Kulturwehr, Berlin, št. 2, 1926, 51.

⁵ Prav tam, št. 8, 1925, 326-7.

⁶ Prav tam, št. 2, 1926, 52.

vesteh tiska takratne nemške manjšine. Značilno je, da je že leta 1925 danska manjšina v Nemčiji odklonila zase morebitno kulturno avtonomijo,⁷ njej pa so sledili nemški Poljaki.⁸

Med razmišljanji o vprašanih manjšinske zaščite in še zlasti kulturne avtonomije naj iz Kulturwehra še posebej opozorimo na zapis dr. Camilla Morocuttija, enega prvakov nemške manjšine v Sloveniji. Zapis kaže Morocuttijevo nasprotovanje versaški in senžermenski mirovni pogodbi, ki ju označuje za vrh nacionalizma in militarizma takratnih zmagovalk. Po njegovem ni bila »novoosvojenim narodom, to pa so predvsem Čehi, Poljaki in Jugoslovani«, dana le Wilsonova pravica do samoodločbe, ampak tudi »pravica Poincarejevskega nacionalizma in hipernacionalizma«. Na mesto dotedanje Alzacije-Lorene naj bi nastalo sedaj v Evropi ducat nesrečnih spornih območij, med katere Morocutti prišteva 600.000 Hrvatov in Slovencev v Italiji, južno Tirolsko, gdanski koridor, Ukrajino, Makedonijo in Srbe v Grčiji (!). Ko se dotika kulturne avtonomije, pravi, da se mu (med drugim) taka avtonomija zdi najboljše sredstvo proti iredentizmu ter dragocena pomoč za prenehanje sovraštva na evropskih mejah. Odločno je nadalje nastopil proti trditvam, da si skušajo nemške manjšine s pomočjo take avtonomije »odpreti pot v nemško državo«.

Za nas posebej interesantne pa so Morocuttijeve navedbe o vprašanju kulturne avtonomije za koroške Slovence. Pravi, da je bil pobudnik znane spomenice, ki jo je o tem 16. januarja 1926 izročilo Politično in gospodarsko društvo za Nemce v Sloveniji koroški deželni vladi.⁹ Posledica te njegove iniciative pa je bilo dejstvo, da so ga »nemškonacionalni in nemškoiredentistični« slovenski Nemci označili za »pacifističnega izdajalca« ob njih pa »s plamenčim tevtonskim srdom« tudi koroški nemški nacionalisti. Nato Morocutti zavrača mnenje slovenskega poslanca v koroškem deželnem zboru in udeležena vsakoletnih ženevskih manjšinskih kongresov dr. Franca Petka, da je bila spomenica slovenskih Nemcev sprejeta v soglasju s celovškimi nacionalisti in Berlinom. Prav tako naj bi bila napačna trditev enega glavnih sodelavcev Kulturwehra Jana Skale-Žužičana, da je bila spomenica sprejeta »še po posvetovanjih z gospodom dr. Schiemannom« (Pavel Schiemann je bil nemški poslanec v letonskem parlamentu) ter da je »v miselni zvezi s konferenco baltskih manjšin v Rigi«. Ob tem je Morocutti opetovano poudarjal, da je »koroška akcija« izšla iz njegove osebne pobude.

V nadaljevanju Morocutti zavrača trditve, po katerih ni v ozadju »nemških kulturnoavtonomističnih prizadevanj... nič drugega kot zakrita velikonemška, večinsko politično usmerjena akcija proti mirovnim pogajanjem, današnjim teritorialnim mejam in mednarodnopravnem »statusu quo«. Poudarja, da je nasprotnik velikonemške berlinske politike in njenih ciljev. Prav tako pa tudi ne more biti pristaš jugoslovanske ali češkoslovaške manjšinske politike. Ko omenja poversajsko dogajanje, med drugim meni, da nista sprejem Nemčije v Društvo narodov ter sama ženevska manjšinska konferenca nič drugega kot »prvi boječ poskus potrebne organske (ne nasilne!) korekture v več pogledih neorgansko nasilnega, nacionalističnega in militarističnega prizadevanja mirovnih diktatov«.

⁷ Prav tam, št. 3, 1926, 102.

⁸ Prav tam, št. 6, 1926, 251.

⁹ Več o tem: Tone Zorn, Kulturna avtonomija za koroške Slovence in nemška manjšina v Sloveniji med obema svetovnima vojnama, Zgodovinski časopis, 1974, 347–366.

Kulturna avtonomija se mu zdi — nadaljuje — miroljubno sredstvo za doseg boljših organskih meddržavnih odnosov, ki jih je mogoče doseči le z delno »likvidacijo neorganskih, nepraktičnih in nerentabilnih stvaritev Versaja in Senžermenov«. V tem smislu naj bi kulturna avtonomija pomenila »likvidacijo ... versajskega meddržavnega prava«. Ko polemizira z Janom Skalo, Morocutti soglaša, da je manjšinski problem prišel v krizo, pogojeno z »zavrnitvijo ali obrambo« meddržavnega prava, ustvarjenega z mirovnimi pogodbami. Poudarja tudi, da udeleženci prvega ženevskega manjšinskega kongresa niso mogli pritegniti tako ustvarjenemu pravu. Ko formulira pojem kulturne avtonomije, pravi: »Zame pojem kulturne avtonomije obsega pravico do narodnostne in kulturne samoodločbe, pravico do narodne in kulturne samouprave (personalne ali teritorialne)« in to ob možnosti največjega postavljanja narodne in kulturne samoodločitve posamezne manjšine in njenih voditeljev. Potem ko zavrne vrsto očitkov proti kulturni avtonomiji, se Morocutti dotakne morebitne uvedbe kulturne avtonomije za Nemce na Slovenskem. Pri tem pravi, da se »velik del oportunističnih nemških trgovcev« ne bi vpisal v narodnostni kataster (register), nato pa poziva nemške sorojake v Avstriji in v Nemčiji, naj nudijo manjšinam na svojem ozemlju največjo možno »narodno-kulturno samoodločbo in samoupravo«. Pozval jih je tudi, naj bodo pri tem »tolerantni, velikodušni in radodarni«. Potem po njegovem manjšine v Nemčiji tudi ne bodo mogle odklanjati kulturne avtonomije, ker bi tako odklanjanje pomenilo napad na mednarodnopravni status quo in red, ustvarjen po koncu prve svetovne vojne ter napad na obstoječe teritorialne meje. V celoti pa je Morocutti videl rešitev tega vprašanja v »premagovanju nacionalističnega in militarističnega Versaja z ustvarjalnim organsko-narodnostnim evropskim razvojem«. ¹⁰ Takemu razvoju pa bi očitno služila kulturna avtonomija.

Za boljše razumevanje problematike kulturne avtonomije se dotaknimo tudi odgovora Jana Skale. V njem Morocuttiju odgovarja, da obstoje različni pogledi na pojem in bistvo kulturne avtonomije. Kot Nenemec meni, da do natančne opredelitve tega pojma kulturna avtonomija ni nič drugega »kot beseda, ki se jo pravočasno postavi tja, kjer manjkajo pojmi«. Skala opozarja, da po dotedanjih pojasnilih kulturna avtonomija »ni sredstvo za kulturno samoohranitev, ampak sredstvo za uresničenje političnih ciljev«. Zatem se sprašuje, kaj neki praktično pomeni pojem »narodnokulturna samoodločba«, saj je mogoče, da se pripadnik enega naroda lahko izjavlja za pripadnika naroda, h kateremu dejansko ne pripada (Nemec za Italijana, Poljak za Nemca). S tega stališča se Skala tudi dotakne vprašanj narodnostnega katastra.

Ob zaključku polemike Skala znova poudarja, da ima politika nemških manjšin kulturno avtonomijo za končni cilj nadaljnjo uveljavljanje pravice do samoodločbe. Po njegovem sta pravica do samoodločbe in manjšinsko pravo dve ideji, ki se med seboj izključujeta, samo kulturno avtonomijo pa ocenjuje kot zanimiv poskus, ki pa ga ne bo mogoče povsod uveljaviti. ¹¹ Na drugem mestu pa pravi, da imajo vse nemške manjšine kulturno avtonomijo za prehodno stopnjo k administrativni in teritorialni avtonomiji in končno k razbitju (obstoječih) meja in s tem k vojni. ¹² Dalje je značilna Skalina ocena, da v estonskem primeru praktično ne gre za avtonomijo, ampak za »soupravo« med državo in manjšino.

¹⁰ Kulturwehr, št. 4, 1926, 148—157.

¹¹ Prav tam, 159—162.

¹² Gl. op. 8.

Sicer pa je Kulturwehr že prihodnje leto prinesel več opozoril o tem, kako izvajajo kulturno avtonomijo na Estonskem. Iz njih je videti, da je kulturna avtonomija doživela določene težave na področju državnih podpor nemški manjšini. Najdemo celo opozorilo, da to »dejstvo pomeni eminentno nevarnost za obstoj kulturne avtonomije« in lahko pomeni njen konec. To pa je bil tudi eden ugovorov manjšin v Nemčiji proti ureditvi njihovega položaja s podelitvijo avtonomije na kulturnem področju.¹³ Nedvomno je bilo nakazano vprašanje vzrok, da so kmalu dopolnili veljavno estonsko manjšinsko zakonodajo s posebnim zakonom o privatnem manjšinskem šolstvu. Zakon ni le n drobneje opredeljeval to šolstvo, ampak tudi omogočil državi, da prevzame stroške za učitelje na privatnih manjšinskih šolah. Z zakonom so bili učenci teh šol izenačeni z učenci na javnih šolah. Dalje so bili opredeljeni pogoji za ustanovitvev privatnih manjšinskih šol. Med vprašanji, ki se jih je zakon dotikal, so bila tudi vprašanja pouka, vzgoje in učnih moči.¹⁴

S tem pa manjšinske zakonodaje v Estoniji še ni bilo konec. Leta 1928 sta tamkajšnje notranje in pravosodno ministrstvo pripravila osnutek zakona o uporabi manjšinskih jezikov. Po osnutku so pripadniki vseh treh manjšin (nemške, ruske in švedske) dobili pravico do pismenega kontaktiranja z osrednjimi oblastmi v materinščini. Enaka pravica naj bi veljala tudi na lokalnem področju. Značilno je določilo osnutka, da so lokalne oblasti dolžne izdajati javne objave v obeh jezikih, večinskem in manjšinskem. Po osnutku je lahko postal manjšinski jezik, jezik poslovanja komunalnih (lokalnih) oblasti povsod tam, kjer so manjšine v večini (in v kolikor bi se pripadniki večinskega naroda izrekli za tako poslovanje). Osnutek je določal, da je na šolah, ki jih ustanovi posamezna manjšina, manjšinski jezik istočasno tudi poslovni jezik. Ob zaključku se osnutek dotika še uporabe manjšinskega jezika pred sodiščem. Po tem določilu bi imeli pripadniki manjšine med drugim pravico nastopati pred sodiščem v besedi in pismu v vseh tistih okrajih, v katerih obstoji komunalno-upravna enota z manjšinskim poslovnim jezikom.¹⁵

II.

Kot primerjalno gradivo h koroški manjšinski problematiki je treba posebej omeniti dejstvo, da je 13. februarja 1926 pruska deželna vlada sprejela posebno manjšinsko odredbo, namenjeno danski manjšini v deželi Šlesvig-Holstein. Gre za odredbo, ki je imela določen vpliv tudi na takratno inačico koroške »kulturne avtonomije«. Po pruski odredbi je danska manjšina lahko ustanavljala javne osnovne šole za učence danske narodnosti na območju treh okrajev imenovane dežele (šlo je za tako imenovane »mejne« okraje Flensburg-mesto, Flensburg-dežela in Süd-Tonden), v kolikor tako zahtevo postavijo starši vsaj 14 šoloobveznih otrok, privatna danska šola pa se je lahko ustanovila vsaj za 10 šoloobveznih otrok. Predvsem je poudariti, da je bil po odredbi pouk na teh šolah v materinščini učencev, medtem ko je bila nemščina le učni predmet. Po odredbi so bili upravičeni do vpisa v manjšinske šole otroci staršev iz omenjenih »mejnih« okrajev ter iz Danske (!), oziroma staršev, ki

¹³ Prim. Kulturwehr, št. 8, 1927, 304—306.

¹⁴ Tekst zakona je objavil Kulturwehr v št. 1, 1929, 6—11.

¹⁵ Prim. Kulturwehr, št. 7/8, 1938, 300—303.

izpolnjujejo »del« teh pogojev. Po izdaji odredbe je pruska tiskovna služba še sporočala, da je s tem dana danski manjšini popolna kulturna svoboda.¹⁶

Dokumentacija opozarja, da se je odredba z izjemo nekaterih nadrobnosti v celoti naslonila na položaj nemške manjšine na Danskem. Značilno je, da pruska odredba ni zajemala celotnega naselitvenega območja danske manjšine, saj je iz nje odpadla vrsta okrajev z danskim življem. Ne glede na to pa je že sama izdaja odredbe zbudila nastope določenih nemških krogov proti njej,¹⁷ videti pa tudi je, da so ti krogi še pred sprejetjem odredbe pokopali vsako misel o kulturni avtonomiji za dansko manjšino.¹⁸

Očitno je, da odredba danske manjšine ni mogla zadovoljiti, poleg tega pa je še naprej ostajalo odprto vprašanje zaščite ostalih manjšin Nemčije. Zato je že prihodnji mesec Zveza narodnostnih manjšin Nemčije izročila osrednji nemški vladi posebno spomenico o odprtih vprašanjih manjšinskega varstva. V imenu Poljakov, Lužiških Srbov, Dancev, Frizijcev in Litavcev je spomenica predlagala ureditev vprašanja teh manjšin s posebnim zakonom ter zadevno dopolnitvijo nemške ustave. Spomenica je še predlagala ustanovitev posebnega državnega urada za manjšine ter upoštevanje manjšin pri sprejemanju zakonskih ukrepov na manjšinskem področju.¹⁹

Predvsem se lahko vprašamo, kaj vse je pruska odredba prinesla danski manjšini, ki je imela do tega časa vsega eno javno ter eno privatno šolo. Videti je, da je po izdaji odredbe naraslo število danskih šol še za eno javno ter tri privatne šole; tisk je tudi pisal, da je manjšina s tem »začasno« zadovoljna, vendar pa pričakuje, da se bodo tem šolam pridružile še nove.²⁰ Pisec poročila o položaju danske manjšine v glasilu Zveze narodnostnih manjšin Nemčije je tudi menil, da je »danska manjšina takorekoč preizkusni objekt za določitev smernic manjšinske politike« v Nemčiji. O določilu odredbe o državni podpori danskim privatnim šolam ob tej priložnosti izvemo, da je v šolskem letu 1926/27 dobila danska privatna šola v Flensburgu komaj 1.530 mark (po pet mark na učenca), nasprotno pa je dajala Danska za tamkajšnje nemške šolarje po približno 50 mark. Značilna je tudi kritična sodba enega predstavnikov danske manjšine, da pomeni odreda z dne 13. februarja 1926 »razočaranje«, saj ne izpolnjuje vseh pričakovanj. Nezadovoljivo se mu zdi določilo, po katerem lahko oblast (država) odloča, kdo da je po poreklu pripadnik manjšine ali ne.²¹ Dansko šolsko društvo v Nemčiji je 6. maja 1927 tudi protestiralo proti temu, da šolske oblasti »ponovno« zavračajo vpis otrok danskih staršev v manjšinske šole.²² Za razumevanje problematike kulturne avtonomije na avstrijskem Koroškem pa je zanimiv pripis k objavljeni spomenici, da je »prusko ukrepanje ... potrditev naših bojazni, ki jih imamo glede ,kulturne avtonomije'. Le kako bo pač izgledala ta ,avtonomija', če je kaj takega mogoče že pod sedanjimi razmerami!«²³

1. septembra 1927 je Zveza narodnostnih manjšin Nemčije izročila oblastem predlog zakona o ureditvi manjšinskega šolstva na celotnem državnem ozemlju. Po predlogu bi v Zvezo vključene manjšine tvorile »državno manjšinsko šolsko upravo«, ki bi imela značaj javnopravnega telesa s pravico soodločanja, so-

¹⁶ Prav tam, št. 2, 1926, 66–67 (ponatis odredbe prav tam, št. 3, 1926, 104–105).

¹⁷ Prav tam, št. 3, 1926, 106–109.

¹⁸ Prav tam, 102–103.

¹⁹ Prav tam, 97–101 (za pravno ureditev nemškega vprašanja v Nemčiji gl. str. 109–116).

²⁰ Prim. Kulturwehr, št. 5/6, 1927, 262–266.

²¹ Prav tam, 266–268.

²² Prav tam, 272.

²³ Prav tam, 273.

upravljanja ter sonadzorstva na celotnem področju manjšinskega šolstva. Poleg tega bi imelo to telo pravico predlagati ustrezne šolske zakone. Po osnutku bi se ustanovile manjšinske šole pri vsaj 24 učencih ter posebni manjšinski razredi z najmanj 10 šoloobveznimi otroki, poleg tega pa naj bi bil na nemških šolah omogočen podoben pouk pri vsaj petih šoloobveznih otrokih. Nemščina bi bila na manjšinskih šolah obvezen predmet, medtem ko bi na jezikovno mešanih področjih tudi v nemških šolah poučevali manjšinski jezik. Osnutek je predlagal, da bi bili učitelji na manjšinskih šolah iz vrst manjšin, enako pa bi morale biti kompetence na področju učnega načrta in učil prepuščene manjšinskim organizacijam. Prav tako bi moral biti član krajevnih šolskih upravnih teles vsaj en predstavnik prizadete manjšine; pri deželnih vladah bi se morali ustanoviti samostojni manjšinski šolski oddelki. Po predlogu Zveze narodnostnih manjšin Nemčije bi nakazana šolska ureditev veljala povsod tam, kjer žive pripadniki posamezne manjšine, med drugim tudi v velikih mestih (na primer v Berlinu).²⁴ Zanimivo je, da je citirani predlog vodil do praske med Lužiskimi Srbi ter med nemško manjšino v Jugoslaviji (Sloveniji) o tem, kaj vse imajo jugoslovanski Nemci v primerjavi z Lužičani.²⁵

Vzporedno s temi zahtevami je predstavnik nemške manjšine v danskem parlamentu 2. aprila 1928 postavil zahtevo po kulturni avtonomiji za tamkajšnje Nemce. Po njegovem naj bi se veljavna manjšinska ureditev dopolnila s tem, da se za nemške občinske šole izvolijo posebne šolske komisije, sestavljene iz staršev vpisanih otrok. Te šole bi morale obvezno sprejemati tudi učence tistih občin, ki nimajo jezikovne nemške šole, medtem ko bi bilo na zahtevo staršev tudi na danskih šolah uvesti nemški jezikovni pouk. Predlog je še poudarjal nujnost, da se učitelji za nemške jezikovne šole »izobražujejo« na nemških učiteljskih.²⁶

III.

V srednji Evropi je bila avstrijska Koroška edina dežela, kjer se je resneje razmišljalo o uveljavitvi kulturne avtonomije. Vendar pa je imela koroška inačica te zamisli vrsto potez, ki jih v estonski vzornici ni najti in ki so bile še zlasti pogojene z različnim socialnim položajem estonskih Nemcev in koroških Slovencev. Še posebej za Koroško je značilno, da so večinske politične stranke zahtevale v okviru kulturne avtonomije uzakonitev subjektivnega principa pripadnosti k slovenski narodnosti (po tem principu je edino merilo pripadnosti k določeni narodnosti subjektivna izjava posameznika in ne morda tudi njegovo poreklo, jezikovna pripadnost in podobno). Upoštevajoč socialno podrejenost slovenskega koroškega človeka ta zahteva še posebej opozarja, kaj so skušali zagovorniki tako zastavljene kulturne avtonomije doseči.

Vsemu, kar je že bilo povedano o problematiki koroške kulturne avtonomije,²⁷ dodajmo na tem mestu še pisanje glasila Zveze narodnostnih manjšin Nemčije. Videti je, da je list o tej inačici kulturne avtonomije prvič obširneje pisal avgusta 1927, se pravi, po predložitvi zakonskega osnutka o kulturni avtonomiji koroškemu deželnemu zboru. Kot ostale sestavke o tej problematiki je tudi tega pripravil Jan Skala. V uvodu k analizi koroškega osnutka Skala

²⁴ Prav tam, št. 1927, 473–479.

²⁵ Prav tam, št. 1, 1928, 2–6.

²⁶ Prav tam, št. 10, 1928, 289–394.

²⁷ Prim. lit. cit. pod 3; Valentin Einspieler, Verhandlungen über die der slowenischen Minderheit angebotene Kulturautonomie 1925–1939, Klagenfurt 1976.

ugotavlja, sklicujoč se na koroški plebiscit, da se bo vse tiste, za katere naj bi veljala kulturna avtonomija »za vedno zaznamovalo« (stigmatiziralo). Sklicevanje koroškega zakonskega osnutka na sklepe ženevskih manjšinskih kongresov zavrača z opozorilom, da je po sklepu teh kongresov kulturna avtonomija le ena od možnih rešitev manjšinskega vprašanja. Poudaril je sklep kongresa leta 1925, da je ustrezna ureditev manjšinskega vprašanja pogojena z dogovorom s prizadetimi manjšinami, o narodnem katastru pa beremo, da ne sme biti na noben način v škodo posameznika ali pa narodnostne skupine. Glede denarnih podpor manjšini je sklep manjšinskih kongresov, da morajo biti v »enakem razmerju kot so (namenjena) kulturnemu življenju večinskega naroda«. Ta dejstva so tudi vzrok, da Skala zavrača trditev nemških Korošcev, da je lahko njihov osnutek kulturne avtonomije vzorec za urejevanje manjšinskega vprašanja. To zavrnitev nato še podkrepi z dejstvom, da koroški osnutek ne upošteva bistveno »maksimo« ženevske resolucije, namreč dejstvo, da predlog kulturne avtonomije ni bil pripravljen v soglasju s prizadeto manjšino ter da Slovenci niso pristali na načrtovano ureditev manjšinskega varstva. Za presojo koroškega predloga kulturne avtonomije pa je vsekakor upoštevati Skalino sodbo, da ta predlog s svojo vsiljenostjo »nasprotuje ... jasnim zahtevam ženevskega manjšinskega kongresa«. Ocenjevalec je tu opazil, da koroški zakonski osnutek ne zajema kazenskopravne, gospodarske in družbene zaščite tistih, ki naj bi bili po osnutku vpisani v narodnostni kataster.

Nadalje Skala pravi, da ima osnutek vrsto uporabnih določil, ki pa so »v vsakem pogledu samoposebi umevna«, poleg tega so veljala ta določila tudi že doslej, vendar pa niso zadovoljevala slovenske manjšine in v kolikor se ne odstrani njihovo prakticiranje, pomenijo vsaj »roganje, če že ne kaj hujšega«. V celoti pa ima po njegovem zakonski osnutek »jasen značaj akcije proti slovenski manjšini«. Skala utemeljuje to trditev z dvema določiloma osnutka, namreč z zahtevo po narodnem katastru ter z določilom o javnih podporah namenjenih kulturni avtonomiji, katerih zgornja meja naj bi zavisela od sorazmernega deleža davkov pripadnikov manjšine v odnosu z ostalimi davčnimi zavezanci, pri čemer še posebej kaže na gospodarsko šibkost slovenske manjšine. Ob tem Skala opozarja, da je bila celo nemška manjšina v Estoniji prisiljena po letu veljavnosti kulturne avtonomije zahtevati posebno kazensko zaščito, dotakne pa se tudi vprašanja tako imenovanih »vindišarjev«, ki jih skušajo politiki večinskega naroda »reklamirati za sebe« (ter s tem odtrgati od slovenskega narodnega telesa). Ob koncu kritičnega prikaza Skala še poudarja, da je nujno, da slovenska manjšina iz lastne pobude predlaga rešitev, ki naj odgovarja njenim narodnokulturnim in manjšinskopolitičnim potrebam.²⁸

Za nas je še posebej zanimiva ocena koroškega osnutka kulturne avtonomije, ki jo je v Kulturwehru podal slovenski sopogajalec na razgovorih o uveljavitvi kulturne avtonomije v koroškem deželnem zboru Ivan Starc. V anonimnem članku opozarja, da so predstavniki slovenske manjšine na ženevskem manjšinskem kongresu »odločno protestirali proti koroški »zlorabi« ene kongresovih resolucij, dejstvo, ki omogoča »avtoriteto ... manjšinskega kongresa izigrati proti (slovenski) manjšini« se pravi manjšini, ki se udeležuje manjšinskih kongresov. Starc podčrtnuje, da gre pri koroškem osnutku kulturne avtonomije za »prisilni princip«. Sledi opis položaja manjšine na šolskem

²⁸ Kulturwehr, št. 8, 1927, 256–361.

področju, pri čemer Starc utrakvistično šolo označuje kot »raznarodovalni tip šole«. Poudarja tudi, da se večina noče odreči te šole ter hoče po uveljavitvi kulturne avtonomije z njo »poloviti otroke, ki obiskujejo slovenske šole«; posledica takega stanja pa bo seveda izumrtje predvidenih manjšinskih šol. Po Starčevem mnenju (pri tem se je skliceval na izjave predlagateljev zakonskega osnutka) se je na ta način skušalo dokazati, da na Koroškem ni manjšine in s tem nepotrebnost manjšinskih šol. Po orisu obstoječega stanja Starc ugotavlja, da na Koroškem dejansko ni manjšinske šole, ki bi odgovarjala »pravičnim željam koroških Slovencev ter določilom mirovne pogodbe«.²⁹

Starc se je znova dotaknil vprašanja kulturne avtonomije v Kulturwehru julija 1929 v polemiki z berlinskim listom Germania. Potem, ko je pokazal na diskriminacijski značaj koroške utrakvistične šole, je v nasprotju z berlinskim listom med drugim zagotovil, da je bil koroški osnutek kulturne avtonomije predložen deželnemu zboru brez vednosti slovenske manjšine. Dalje se je skliceval na pisanje dunajskega lista Neue Freie Presse, po katerem so bili voditelji nemških manjšin dejanski pobudniki sprejema tega osnutka. O pogajanjih o osnutku v šolskem odboru deželnega zbora Starc pravi, da sta se pojavili dve stališči. Po prvem, zagovarjali so ga Slovenci, je bilo s plebiscitom rešeno politično vprašanje, medtem ko so zastopniki nemške večine menili, da je bila s plebiscitom odločena ne le politična, ampak tudi kulturna pripadnost slovenske manjšine, ali drugače rečeno: priznanje k Avstriji pomeni istočasno tudi priznanje kulturne pripadnosti k nemštvu. Zato se skuša — nadaljuje Starc — urediti šolsko vprašanje tako, da bi poleg nemških ter slovenskih šol obstajala še vnaprej neke vrste utrakvistična šola. Pravi tudi, da skušajo v koroškem deželnem zboru zastopane politične stranke večinskega naroda kulturno avtonomijo omejiti le na »majhen, življenja nezmožen krog narodno zavednih, gospodarsko neodvisnih Slovencev«, da bi se ostale Slovence čimprej vsrkalo v večinski narod.

Kot je znano, je koroški deželni zbor še pred izidom Starčevega prispevka 17. maja 1929 prekinil razgovore o uveljavitvi kulturne avtonomije s Slovenci, krivdo za to pa prevrgel na — slovensko skupnost. Redakcija Kulturwehra je to dejstvo pospremila z ugotovitvijo, da hoče »večinska vlada na Koroškem nadaljevati z dosedanjo germanizacijsko politiko in si skuša s sklicevanjem na ženevske kongrese ustvariti mednarodni alibi«, čeprav se skuša z utrakvističnimi šolami na najbolj »rigorozen« način preprečiti svoboden razvoj slovenske manjšine. Ob koncu pa Kulturwehr ob tem opozarja na koroško »nacionalistično propagandno kuhinjo«.³⁰

Za značaj koroškega osnutka kulturne avtonomije morda tudi ni nepomembno dejstvo, da so pruske oblasti leta 1928 sprejele posebno uredbo, namenejno tamkajšnji poljski manjšini, imenovano »uredba o ureditvi poljskega manjšinskega šolstva«, s katero je bila dana pravica ustanavljati privatne poljske ljudske šole.³¹ Za našo problematiko je ob tem aktu podčrtati, da ga je poljska manjšina odklonila. Med njenimi ugovori najdemo opozorilo, da uredba ne zagotavlja vsem otrokom poljskega jezika pouka v materinščini. Poleg tega je bila izgradnja predvidenih privatnih poljskih šol vržena na ramena Poljakov, po drugi strani pa je bilo ustanavljanje poljskih javnih šol ovirano z vrsto pogojev. Najdemo tudi opozorilo, da imajo »celo javni faktorji«

²⁹ Prav tam, št. 12, 1927, 575—583.

³⁰ Prav tam, št. 7, 1929, 241—254.

³¹ Prav tam, št. 12, 1928, 486—489.

to uredbo za predglasnika nove »vojne ere na kulturnem področju«, in to tam, kjer so Poljaki že naseljeni stoletja.³² Predvsem pa je uredba določala uporabo subjektivnega načela pri vpisu poljskih otrok v ljudsko šolo, ne glede na njihovo jezikovno pripadnost.

Zusammenfassung

DIE BEHANDLUNG DER KULTURAUTONOMIE FÜR DIE KÄRNTNER SLOWENEN IM BLATT DES VERBANDES DER NATIONALEN MINDERHEITEN DEUTSCHLANDS (1925—1929)

In den Jahren 1925—1929 gehört der Gedanke von einer besonderen Kulturautonomie zu den Zentralfragen des Schutzes der slowenischen Minderheit im österreichischen Kärnten. Der Verfasser weist eingangs auf die damalige breite Aktualität dieser Frage hin, da die Vorstellung von der Regelung der Minderheitsfrage mit Hilfe der Kulturautonomie auch anderswo in Europa Anklang gefunden hatte. In diesem Zusammenhang wird dann das Schreiben des Blattes des damaligen Verbandes der nationalen Minderheiten Deutschlands »Kulturwehr« (anfangs »Kulturwille«) analysiert. Dabei wird festgestellt, daß die in Deutschland lebenden Minderheiten einer solchen Lösung der Minderheitsfrage kritisch gegenüberstanden.

Weiter befaßt sich der Artikel eingehender mit den im Blatt »Kulturwehr« veröffentlichten Meinungen von Dr. Camillo Morocutti, einem der führenden Vertreter der deutschen Minderheit in Slowenien, zur Problematik des Minderheitenschutzes. Als Vergleichsmaterial werden mehrere Versuche angegeben, die Minderheitsfrage in dem zu Preußen gehörenden Raum Deutschlands zu regeln. Abschließend wird im Artikel noch über die Auffassung von Ivan Starc, einem der (zwei) Vertreter der slowenischen Minderheit im Kärntner Landestag, von der eventuellen Regelung der Minderheitsfrage mit Hilfe der Kulturautonomie referiert.

³² Prav tam, št. 1/2, 1929, 23—36.

ČASOPIS ZA ZGODOVINO IN NARODOPISJE

Revija z najdaljšo tradicijo med slovensko zgodovinsko periodiko (letos izide že njen 47. letnik) objavlja prispevke, ki niso zanimivi le za bralce iz severovzhodne Slovenije, saj posegajo tudi v širši okvir slovenske zgodovine.

ČZN izdaja Zgodovinsko društvo v Mariboru s sodelovanjem mariborske univerze. Naročiti ga je moč pri Založbi Obzorja, YU-62001 Maribor, Partizanska 5.